

Реферат на тему: "Життя і творчий шлях Ф. М. Достоевського"

Федір Достоевський

РЕФЕРАТ

НА ТЕМУ:

"ЖИТТЯ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ Ф.М. ДОСТОЄВСЬКОГО"

ПЛАН

1. Російська художня література у другій половині XIX ст. Багатство яскравих письменницьких індивідуалістів.

2. Творчість Достоевського як одна з вершин російської і світової літератури.

3. Філософські й етичні погляди письменника, його естетика.

4. "Злочин і кара" — філософський, соціально-психологічний поліфонічний роман — вершина творчості письменника.

5. Місце Достоевського в світовій літературі.

Література: Русская литература, 9 кл.

Тема: Роман "Злочин і кара" як втілення нового, поліфонічного типу художнього мислення.

1. Пошук істини, убоління Достоевського за людиною, її страх у романі "Злочин і кара".

2. Філософські, психологічні, морально-етнічні ідеї роману.

3. Зображення трагедії головного героя.

4. Теорія Раскольников, її антигуманний смисл. Протиставлення етика, добра, любові до людей.

5. Поняття про філософський, соціально-психологічний роман.

Він більшою мірою, ніж будь-хто іншим, є творцем сучасної прози.

Він вдихнув у прозу таку внутрішню напруженість, яка зараз сягнула найвищої межі.

Дж. Джойс

Федір Достоевський — видатний російський мислитель-гуманіст, творчість якого пройнята почуттям любові до людини і невимовного болю за неї. Народився Федір Михайлович Достоевський 11 листопада 1821 року у Москві. Його батька працював лікарем у Маріїнський лікарні для бідних, на території якої пройшли дитячі роки хлопчика. Він і його брат Михайло вчилися у приватному пансіоні. Брати товаришували, їхнім кумиром був Й.Ф. Шіллер. Дружба то духовна близькість між ними зберігалась і в зрілі роки.

Але життя завдало ударів, коли Федору було 16 років померла мати, згодом — і батька. Реалізувати свої гуманітарні нахили — вступити до Московського університету брати Достоевські не змогли. Злидні примусили набути практичної професії. У січні

1838 р. Федір вступив до Головного військового училища в Петербурзі, яке закінчив 1843 р. Так починається новий самостійний петербурзький етап життя майбутнього письменника.

Свій творчий шлях він почав повістю "Бідні люди" (1846), що була схвально сприйнята М. Некрасовим і В. Белінським, яким сподобалось зображення в ній соціальної трагедії "маленької людини". Повість принесла авторові популярність. Також успіх був незвичайним і його запрошують на петербурзькі літературні салони. Відбулось знайомство з І.Тургенєвим та багатьма знатними на той час митцями і критиками. Але наступні його твори: "Двійник" (1846), "Хазяйка" (1847), "Білі ночі" (1848), "Неточка Незванова" (1849) — були не прийняті критикою.

Літературна діяльність Достоевського була перервана 23 квітня 1849 року арештом, пов'язаним з його участю у справі петрашевського гуртка. Членом гуртка був і Достоевський "Патниці" у Петербурзі на квартирі. Вісім місяців провів письменник в Олексіївському равені Петропавлівської фортеці. На суді йому було пред'явлене звинувачення у розповсюдженні забороненого листа В. Белінського до М. Гоголя і винесено вирок до страти. 22 грудня 1849 р. Достоевський разом з іншими петрашевцями перебував у Петербурзі на Семенівському, в очікуванні смертної кари, але за кілька хвилин до страти її відмінили за високим розпорядженням. Ці десять страшних хвилин очікування смерті увійшли в творчість письменника як символи людських страждань і, зокрема, знайшли відображення у його романі "Ідіот".

На письменника очікували нові випробування. В Різдвяну ніч його сильно побили, та етапом відправили до Сибіру.

Чотири роки каторги в Омську, далі — Солдатчина в Семипалатинську. Тут він палко закохався у Марію Дмитрівну Ісаєву, яка пізніше стала його дружиною. Але кохання та семирічний шлюб з нею не принесли йому щастя.

У 1859 р. Федір Достоевський повертається до Петербурга, де виступає на літературних вечорах.

У цей період були опубліковані повісті "Дядечків сон" та "Село Степанчиково і його мешканці" (обидві 1859 р.), а також перший роман "Зневажені та скривджені" (1861). Перебування на каторзі письменник змалював у книзі "Записки з Мертвого дому" (1861-1862), яка мала надзвичайний успіх.

Разом з братом Михайлом він організував і видавав журнали "Время" (1861-1863) та "Эпоха" (1864-1865), в яких друкувалися твори не лише Достоевського, а й інших відомих письменників того часу.

У 1862 р. та 1863 рр. письменник здійснює закордонні мандрівники. Його цікавить європейське життя, люди, їх побут та звичаї. Виходять у світ "Зимові нотатки про літні враження" (1863), "Записки" (1864), які набагато випередили проблематику та образну систему наступних романів.

Проте біди та страждання не полишали письменника: смерть дружини, велике пристрасне почуття до А.Суслової та болісний розрив з нею. Ці мотиви надалі знайшли відображення в повісті "Гравець" (1866). Після банкрутства журналу "Эпоха"

залишилися великі борги. Письменник мріяв про вільну працю, одна змушений був продавати видавцям ще не надруковані романи.

Творчість — це життя Достоевського. Він реалізує свій давній задум — роман "Злочин і кара", який із січня 1866 р. починає друкуватися в "Руском вестнике" і приносить авторові світову славу. В період роботи над рукописом цього роману та повістю "Гравець" він запрошує стенографістку — молоду дівчину Ганну Григорівну Сміткіну, яка згодом стала його дружиною, другом, помічником. Але борги та кредитори заважали подружжю насолоджуватися сімейним щастям. Письменник вимушений був поїхати до Європи, де перебував із сім'єю з 1867 по 1871рр. У період були написані визначні романи "Ідіот" і "Біси". Але поза батьківщиною Достоевський не міг довго жити й працювати, і він повертається до Росії.

У 1873 р. починає працювати над "Щоденником письменника". Спочатку твір друкують у журналі "Громадянин", а з 1876 р. він виходить самостійним виданням. Його художня форма унікальна. Поряд з публіцистичним, літературно-критичним матеріалом тут містяться "сюжети" з життя сучасної дійсності, а також художні твори, "щоденникова проза": "Бобок", "Сон смішної людини", "Хлопчик з Христа на ялинці" та ін. У 1875 р. виходить роман "Підліток", в якому відображені головні філософські, соціальні моральні пошуки письменника.

До авторів славетних романів прийшло загальне визнання: він був відомий у Росії й на Заході. Але здоров'я письменника погіршувалось, давалися взнаки каторга та тяжкі роки боротьби за життя і творчість. Його улюбленим місцем відпочинку та роботи була Стара Руса, невелика містечко під Великим Новгородом, де він наймав дачу. Саме там у 1879-1880 рр. Достоевський працював над романом "Брати Карамазови", останнім твором, який залишився незавершеним.

За півроку до смерті, 8 червня 1880 року він проголошує свою відому промову на урочистому відкритті пам'ятника Пушкіну в Москві, в якій розкриває національне та всесвітнє значення російського поета, говорить про братерство всіх людей на Землі.

9 лютого 1881 р. Достоевський помер.

Приблизно від середини до останньої чверті XIX століття "погоду" у всесвітньому літературному процесі робили переважно письменники-реалісти. Росіяни Ф. Достоевський і Л. Толстой впевнено прийняли естафету французів Стендаля, Бальзака, Флобера, англійця Діккенса і пішли далі своїх попередників. Досить згадати твори тієї доби, які увійшли до скарбниці всесвітньої літератури: "Прийняті й зневажені" (1861); "Гравець" і "Злочин і кара" (обидва 1866); "Ідіот" (1868); "Біси" (1871); "Брати Карамазови" (1879-1880) Ф. Достоевського; "Війна і мир" (1863-1869); "Анна Кареніна" (1873-1877), Воскресіння (1889-1899) Л. Толстого.

Творчість Достоевського і Толстого стала вершиною не лише російського, а і всесвітнього реалізму. Вони збагатили всесвітню літературу (зокрема і насамперед жанр роману) вже самим поглядом на одвічні проблеми людства: визнання-невизнання окремою особистістю суспільних законів і норм, право "переступити" через ці закони та норми ("Злочин і кара"); баченням проблем війни і миру, війни й народу, "думки

народної" ("Війна і мир"); проблеми сім'ї, "думки сімейної" ("Анна Кареніна") тощо. Глибокий психологізм їхніх творів до цього часу вражає як літературознавців, так і пересічних читачів. Творчість цих письменників дійсно безсмертна, вона пережила і ще переживе багато літературних мод і навіть суспільних формацій, адже як за змістом, так і за формою творів вони досягли загальнолюдських, дійсно всесвітніх висот.

Десять наприкінці XIX століття питома вага літератури реалізму у вираженні художніх прагнень епохи почала зменшуватися, набирали сили модерністські напрями та течії. Термін "модернізм" набуває нового, глобального значення: ним позначаються нові художні течії (кубізм, дадаїзм, футуризм та ін.) і навіть цілі напрями (символізм та ін.), які ознаменували новий етап в поглядах на мистецтво взагалі.

1. Які письменники робили "погоду", приблизно від середини до останньої чверті XIX століття? (письменники-реалісти).

2. Хто з письменників збагатили всесвітню літературу жанром роману? (Достоевський, Толстой).

3. Яким терміном позначають нові художні течії? ("модернізм").

У художньому розвитку людства важко назвати іншого письменника, якого б стільки читали; і немає в історії світової літератури іншого митця, творчість якого була б така суперечлива, а біографія така драматична; не знала література й подібної спадщини, навколо якої відбувалися б такі гарячі дискусії, ідеологічні битви, які почалися ще за життя автора і тривають сьогодні.

За природою свого індивідуального таланту Достоевський увійшов в історію літератури як художник трагедійний, безмежно чутливий до найтонших людських переживань. Своїми творами він ніби говорив сучасникам і майбутнім поколінням: у цьому жорсткому світі все так ганебно і страшно влаштовано, що людина змушена безмежно страждати. І до нього ніхто в світовій літературі не міг з такою силою зобразити цю безмірність людського страждання.

Жив він у надзвичайно складний і жорстокий час, сповнений винятково драматичних подій. І сам був постаттю дуже складною і завжди несподіваною. В листі до Фонвізіної (лютий, 1854) він писав: "Я скажу вам про себе, що я — дитя століття, дитя зневіри і сумніву до цього часу і навіть (я знаю це) до могили. Яких жахливих мук коштувала і коштує мені тепер ця жадова вірити, яка тим сильніша в моїй душі, чим більше в мені доказів протилежних"¹.

Так, він був "дитям століття" і літописцем "бідних людей", життя і думи яких сам пізнав і розділив з дитинства. Батько, лікар московської бідноти, з надією вивести сина "в люди" проти його волі везе до Петербурга і влаштовує слухачем Головного інженерного училища. Згодом письменник скаже, що то "була помилка". Його вабила література. У злиднях він усамітнюється і весь віддається читанню.

Перший твір — "Бідні люди" (1845) — приносить молодому авторові (Достоевському тоді не було й 25 років) нечувану славу.

У "Бідних людях" письменник ніби стверджував думку, що ті, кого вважають гіршими в суспільстві, є кращі за тих, хто їх зневажає. Він не тільки показав

безправність "маленьких людей", а вперше в російській літературі розкрив їх велику духовну красу, благородство почуттів і відносин, стежив, як людина починає усвідомлювати себе і своє місце в житті. "Я не гірший за інших", "серцем і думками я людина", "усвідомлюю ... що я потрібний", — говорить герой твору.

Найзатурканіша, остання людина є також людина і зветься братом моїм", — ці слова з "Бідних людей" можна було б поставити епіграфом до всієї творчості Достоевського.

Зобразивши трагізм життя бідних і скривджених, Достоевський не розкрив складних соціальних суперечностей. Таку спробу він зробить у романі "Неточка Незванова". У зв'язку з арештом письменника твір цей залишиться незакінченим.

Минуло небагато часу після виходу "Бідних людей", і Белінський влаштовує в себе на квартирі читання нового твору Достоевського "Двійник". Критикові багато чого не сподобалося в одному з найдискусійніших творів. Згодом сам Достоевський сам визнав, що форма повісті йому "не вдалась абсолютно", хоча Белінський писав, що у ній більше творчого таланту", ніж у "Бідних людях".

Починаючи як учень Гоголя і Белінського, Достоевський до кінця життя вважав, що можна і необхідно знайти вихід з темряви, з хаосу і злиднів. Він добре знав життя і побут міської бідноти, бачив різкі контрасти, багатство і бідність, свавілля вищого світу й безправ'я демократичних низів. Все це він змальовував у своїх творах.

Під враженням зустрічей і зближення письменника з представниками з народу, доведеними до такого приниження, яке "важко уявити" Достоевський написав твір "Записки з Мертвого дому". Це був перший твір написаний після каторги. У ньому письменник заявив, що лише каторжани здатні до протесту (згадаймо бунт цих закутих у кайдани людей), що саме вони є кращою частиною трудового народу.

Можна сказати, що Достоевський із 40-х років повернувся з Сибіру відразу в роки 60-і. В Росії за цей час відбулися великі соціальні й політичні зміни. Ширився революційно-демократичний рух, очолюваний Чернишевським, Добролюбовим, Некрасовим. На ці роки припадає повернення з заслання Шевченка, який разом з російськими друзями виступає проти царського деспотизму, кріпосництва.

Достоевський відразу ж розпочав активну літературну та громадську діяльність. Він співробітничав в журналі "Время", на сторінках якого виступає проти революційно-демократичного руху, пропагує ідею християнства, "покори" російського народу (ідеї революції йому чужі). Згодом свої ідеї письменник відстоює і в журналі "Эпоха".

Достоевський прагнув знайти засоби і шляхи, щоб полегшити життя бідняків. У нотатках письменника зберігся запис (хоча й наївний), який свідчить про неспокійні шукання письменника: треба полегшити долю народу. Але "де взяти грошей? Для цього необхідно, і то невідкладно, обкласти податком вищі, багаті класи і таким чином зняти тягар з бідного класу"².

Згодом письменник пише роман "Злочин і кара". Це твір про петербурзьку бідноту.

Новою сторінкою у творчості Достоевського став роман "Підліток".

Під враженням перебування за рубежем і не без впливу "Листів з Франції та Італії",

"З того берега" Герцена Достоевський пише "Зимові нотатки про літні враження" (1863), в яких викриває буржуазний спосіб життя, суспільство, що руйнує моральні підвалини й породжує людські пороки.

Письменник у романі "Брати Карамазови" (1879-1880) простежує, як моральний розклад родини Карамазових приводить до вбивства батька. Автор засуджує карамазовщину, породжену російською дійсністю, і приходять до заперечення церковної релігії.

"Брати Карамазови" за замислом письменника, повинні бути складати лише першу частину грандіозного роману, але смерть помішала завершити цей задум.

1. Як називався перший твір, який приніс молодому авторові нечувану славу? ("Бідні люди") (1845 р.).

2. Який твір письменника залишився незакінченим у зв'язку з арештом? ("Неточка Незванова").

3. В яких журналах автор виступає проти революційно-демократичного руху? ("Время", "Эпоха").

У вирішенні проблем Достоевський користувався одним критерієм: моральністю мети. Свої перші літературні твори створює в 40-х роках XIX століття. Основний об'єкт спостереження письменника — пореформенна Росія. Увагу Достоевський зосереджує на міській Росії, зображуючи життя різних прошарків міста. Основна увага — дослідження психології людини. Автор буде шукати ключ до розуміння духовного світу людей. Боротьба між почуттям справедливості, прагнення людини до влади, правди. Безжалісний в оцінці до цього, яка в результаті приводить людину до падіння.

Дивлячись на світ, характеризуючи капіталізм Достоевський висловлює дві оцінки: а) об'єктивна (оцінка самого буржуазного порядку); б) суб'єктивна (він висуває, розвиває ідею некапіталістичного шляху соціалізму і висуває ідею християнського соціалізму). Зокрема, Достоевський не відторгає ідею соціалізму, але обґрунтовує так званий "російський соціалізм" — це створення соціальної гармонії на основі духовної єдності всіх прошарків: народу з інтелігенцією, народу з царем, народу з церквою "На основі Божої правди, христової істини, без ненависті і зла". Єдиний шлях — в любові і вірі. За концепцією людини Достоевського особистість є роздвоєною.

1. В яких роках Достоевський пише свої перші літературні твори? (40-х р. XIX ст.)

2. На кому автор зосереджує увагу (на міській Росії)

3. Якою є особистість Достоевського за концепцією людини? (роздвоєною).

Роман "Злочин і кара" був написаний не лише з великим болем за людські страждання, а й звучав яки присуд суспільству. Цьому твору Достоевський надав великого значення: "Повість, яку я пишу тепер, можливо, найкраще, що я написав". Художник побачив навколо таку безправність і безпросвітність, коли людині вже "немає куди йти".

"Злочин і кара" — твір про петербурзьку бідноту. У ньому автор ставить нові проблеми, розкриває стосунки між зневаженими і властью імущими.

Роман соціально-психологічний. На питання в даному творі Достоевського в

відповідей чимало: роман-філософський, навіть дискусійно-філософський. Так, бо в цьому творі проблема засудження войовничого індивідуалізму й так званої "надособистості" знаходиться в центрі уваги. Роман — психологічний. Теж доречно визначення, оскільки йдеться у першу чергу про людську психологію, у різних її, навіть хворобливих проявах. Також роман є поліфонічний: кожний з героїв стверджує свою ідею, тобто має власний голос. Отже, різножанровість "Злочину і кари" є в даному разі головною умовою успішної творчої реалізації масштабного авторського задуму (його дидактичної настанови), дуже характерної для літературної діяльності цього видатного письменника.

Постать Ф.М. Достоевського (1821-1881) — одна з найвидатніших, найвпливовіших і разом з тим найсуперечливіших в російській літературі другої половини XIX століття.

В літературу Достоевський прийшов як автор першого в Росії соціально-психологічного роману, з кону життєвого зійшов, полишаючи нащадкам грандіозний епос своєї доби, епос людини, її страждань, болісних пошуків нею найважливіших життєвих істин, тих гармонійних впорядкованостей життя, де людський дух не роздирали б найтяжчі кризи та протиріччя, де сумління людське могло б світитися спокійним і радісним світлом.

Достоевський належить до тих мислителів і митців, роль і значення яких в історії літератури важко перебільшити. Було б неправильно применшувати його заслуги, наголошувати на слабкостях у його світогляді й творчості. Ніби звертаючись до своїх майбутніх читачів і дослідників, він щиросердно і мужньо сказав про себе: "Який я єсмь, таким мене й приймайте".

Достоевський напрацював свій творчий метод, який називався фантастичним реалізмом.

Також романи Достоевського справедливо називали пошуковими романами-ідеологічними, бо у центрі проблеми політичні, філософські, етичні, а самі герої стають носіями певної конкретної ідеї.

Також у романах мав своє місце психологізм, тобто людська особистість, з її психологічними протиріччями, розглядається у контексті цілого життя народу, країни, епохи.

Сюжети романів характеризуються невеликою кількістю подій, драматизмом і напруженістю.

Присутня тут і поліфонія: кожний з героїв стверджує свою ідею, тобто має власний голос.

Жанр романів своєрідний, бо суміщає у собі декілька жанрових форм.

Цією характеристикою романів ми знову переконуємося, що значення Достоевського у світовій літературі було дуже великим.

У романі "Злочин і кара" письменник розвиває філософські, моральні і психологічні ідеї.

Перша ідея — "кров по совісті", яка розвивається на образах старої-відсотниці і Мармеладова. Свою гуманістичну ідею герой вирішує так: взяти — розділити і

віддячити всім. Таким чином, сім'я Мармеладова є жертвою порядку і коли Раскольников вб'є стару — лихварку, то вирішить ідею справедливості. Герою дано побачити і пережити кожне страждання. В його душі росте біль за загибель життя, яке прикликає до помсти, розрушення цього зла. Він бажає розрушити цей світ зла.

Друга ідея Раскольнікова пов'язана з правом на насилля, на владу на людей. Розвиток ідеї складний. Люди поділяються на звичайних і незвичайних. Суть її: переступати за щастя звичайних людей через них, через совість. Таким чином щастя здобудеться через кров і насилля. Найважливіша у всіх людських питаннях ідея ненасилля. Він критикує зло, що озброєне силою. Він доказує неприпустимість будь-якого насилля над особистістю і вирішення за людину її долі. Висновок: ненасилля — це єдиний гідний спосіб боротьби.

Але Достоевський проникає глибше у душу злочинця, і за ідеєю заблудженого доброго серця, убивства ради любові до людей, відкриває найстрашнішу для нього ідею "ідею Наполеона", ідею влади ради влади, ідею, що поділяє людство на дві нерівні частини: більшість — "тварь дрожащая" і меншість — "властелины, призванные от рождения управлять большинством, и имеющие право, которые Наполеон переступает через закон и нарушает божественный миропорядок". "Ідея Наполеона" повністю дозріває. В його образі виражається у романі думка непомірної гордості, високомірності і презирства до цього суспільства. Його ідея: взяти у владу це суспільство. Диспотизм — його риса".

У виношуванні задуму роману у образі Раскольнікова зіткнулися два протилежні ідеї: ідея любові до людей і ідея презирства до них. Достоевський довго шукав вихід: зберегти обидві ідеї, чи залишити одну. Він суміщає дві ідеї, він показує людину, у якій "два протилежні характери почергово змінюються". Духовна драма Раскольнікова — боротьба освіти, протест проти пролитої крові, і розуму, що виправдовує кров. Героя мучить те, що по його теорії він виявляється звичайною людиною, що підвласна моральному закону.

"Злочин та кара" — перший в ряду п'яти найкращих романів Достоевського.

Величезна трагічна сила роману, всебічне розкриття і викриття "надлюдини", глибоке зображення соціальних умов життя міської бідноти, справжній демократизм і гуманізм письменника, його співчуття усім "униженным и оскорбленным" зробили твір однією з вершин реалістичного роману XIX століття. З надзвичайною силою Достоевському вдалося показати небезпеку для людства індивідуалістичної свідомості, що прагне до самоствердження.

Письменник глибоко проникає в душу злочинця, і за ідеєю вбивства заради любові до людей, влади заради добрих справ, вбивства по совісті, відкриває найстрашнішу і найважливішу для нього ідею — "ідею Наполеона", ідею влади заради влади, ідею, що розділяє людство на дві нерівні частини: більшість — "тварь дрожащая" і меншість — "властелины, які від народження покликані керувати більшістю, стояти поза законом і мають право, як Наполеон, в ім'я поставленої мети переступати через закон, порушувати божу мораль.

Саме "Ідея Наполеона" штовхнула інтелігента Раскольнікова на страшний вчинок: "Тварь ли я дрожащая или право имею?" — хоче з'ясувати, вибиваючи стару лихварку (щоправда, були і соціальні причини — необхідні були гроші, щоб врятувати сестру від ганебного шлюбу, матір від жебракування). Та попри те, що все складається на його користь — доказів проти нього немає, інший бере вину Раскольнікова на себе, сам Радіон у своїй теорії не сумнівається — герой не має спокою. Тепер можна було б подумати, хоча б "краешком мысли", які перші кроки слід зробити, використовуючи вкрадені гроші, щоб потім стати благодійником людства. Звичайно ж, не зараз, а коли-небудь...

Але щось заважає Раскольнікову спокійно жити. Що саме? А те, що він "как будто ножницами" відрізав себе від людей. Людська натура його не сприймає цього відчуження. Виявляється людина не може жити без спілкування з людьми, навіть така горда, як Раскольніков. Тому душевна боротьба стає все напруженішою і заплутанішою. Раскольніков, як і раніше, вірить у правильність своєї ідеї, зневажає себе за слабкість, за бездарність, називає себе підлим.

Згідно зі своєю теорією, Раскольніков повинен відступитися від тих, за кого страждає. Повинен зневажати, ненавидіти і вбивати тих, кого любить. Він не може цього перенести. Йому нестерпна думка, що його теорія схожа на теорії Лужина і Свидригайлова, він ненавидить їх, але не має права на цю ненависть.

Раскольнікова врятовує совість, моральний закон, який живе в ньому від народження. Він хотів мати "свободу и власть, а главное власть! Над всей дрожащей тварью, над всем муравейником!". І цю владу він повинен отримати, звільнившись від морального закону. Але моральний закон перемагає її на останній сторінці роману, в душі героя відбувається переворот: він народжується для нового життя. Совість, вдача виявилась сильнішою за теорію.

В кінці роману Достоевський через сон Раскольнікова показує картину майбутнього світу, якби в ньому панувала ідея індивідуалізму, ідея поділу людей на "вищі" та "нищі" види. Ця картина страшна: "... Все было в тревоге и не понимали друг друга, всякий думал, что в нем одном заключается истина... Не знали, кого и как судить, не могли согласиться, что считать злом, что добром... Люди убивали друг друга в какой-то бессмысленной злобе... Все и всё погибало..." Письменник застерігає людство від небезпеки захоплення будь-якими ідеями, в основні яких лежить індивідуалізм. Він показує, яку сильну владу над людьми може мати ідея, і якою страшною, злочинною може бути ця ідея.

В образі головного героя Достоевський карає заперечення святості людської особистості і всім змістом роману показує, що будь-яка людська особистість священна і недоторкана, і що в цьому відношенні всі люди рівні. Ідея Раскольнікова про право сильної особистості на переступання моральних норм життя виявилася абсурдною. Він воскресає, коли звільняється від злочинної теорії "надлюдини" і прилучається до світу інших людей.

Жанрові особливості такого проблемного роману Достоевського, як "Злочин і кара"

не можна визначити однозначно. І не тільки тому, що це твір складний щодо свого задуму і об'ємний навіть в кількісному відношенні. Наприклад, про роман Л.Толстого "Війна і мир", при всій його масштабності, можна категорично твердити, що це роман-епопея. Про "Анну Кареніну" Толстого можна без зайвих коментарів сказати, що це соціально-сімейний роман, психологічно глибокий. Щодо "Злочину і кари" Достоевського, то справа стоїть набагато складніше, бо до нього підходить декілька жанрово різних визначень, і кожне з них буде по-своєму справедливим, оскільки таке тематичне й естетичне наповнення в романі є. Роман соціально-психологічний. Так. На питання в даному творі Достоевського є відповідей чимало. Роман — філософський, бо в ньому проблема засудження войовничого індивідуалізму й так званої "надособистості" знаходиться в центрі уваги. Роман — психологічний. Теж доречно визначення, оскільки йдеться в першу чергу про людську психологію, у різних її, навіть хворобливих проявах. А до цього ще можна додати й інші більш часткові жанрові особливості, пов'язані вже із самою структурою твору: внутрішні монологи; діалоги-дискусії дійових осіб; картини майбутнього світу, в якому б запанувала ідея індивідуалізму, ідея поділу людей на "вищих"; "нищих" в духовному плані, подана крізь сон Раскольнікова в кінці роману тощо, взагалі прагнення автора до акцентування окремої деталі і водночас неодмінних символічних узагальнень. Отже, різножанровість "Злочину і кари" є в даному разі головною умовою успішної творчої реалізації масштабного авторського задуму.

1 Ф. Достоевский. Письма, т.1. М.-Л., 1928, стор. 142.

2 Достоевский в воспоминаниях современников. М. 1912, стор. 332